

Євген Магда

ГІБРИДНА ВІЙНА: вижити і перемогти

Харків

Vivat
PUBLISHING

2015

УДК 32
ББК 66
М 12

*Редакція може не поділяти думку автора цього твору
і не несе відповідальності за достовірність
та об'єктивність використаних ним даних*

Магда Є. В.

М 12 Гібридна війна: вижити і перемогти. — Х.: Віват, 2015. — 304 с.
ISBN 978-617-7246-46-5

Гібридна війна — явище нове для міжнародних відносин. Росія використовувала цей механізм для підпорядкування України своїм інтересам в умовах формального збереження її суверенітету.

Євген Магда у своїй книзі «Гібридна війна: вижити і перемогти» розповідає про історичний, енергетичний, інформаційно-психологічний аспекти гібридної війни, називає причини, через які Україна стала жертвою агресії з боку Росії. Не обмежуючись твердженням «у всьому винен Путін», автор аналізує причини послаблення України, зазначає головні прояви агресії і пропонує рецепт перемоги в протистоянні з найбільшою державою світу.

УДК 32
ББК 66

ISBN 978-617-7246-46-5

© Є. В. Магда, текст, 2015
© ТОВ «Видавництво “Віват”», 2015

У V столітті до н. е. під час Пелопоннеської війни Афіни, крім фронтального протистояння зі Спартою, всіляко підбурювали до повстання підлеглих спартанцям ілотів. Зрештою, їм це вдалося. Військова машина Спарти могла витримати битви з армією Афін, однак впоратися з ризиком втрати ілотів і розхитування ними Спарти зсередини регулярна армія не змогла. Спарта почала шукати миру з Афінами...

Мабуть, це був перший зафіксований в історії елемент гібридної війни. Вона стара, як сама війна. Але вперше в історії саме в Україні Росія звела гібридну війну в абсолют.

Гібридна війна багато в чому метафізична і важковловима. Вона скрізь і водночас ніде. Пізнати й усвідомити всі її складові свіжим поглядом збоку дуже важко, як і внутрішньо сприйняти той факт, що гібридна агресія вимагає гібридної оборони, а не пошуку класичних відповідей на сучасні запитання.

Щоб зрозуміти гібридну війну, її потрібно прожити. Євген Магда надає нам можливість на сторінках своєї книжки прожити гібридну війну у всій її зловісній цілісності. І воно того варте, тому що у нас немає іншого вибору, як вижити і перемогти в гібридній війні, що відбувається по той бік вікна та екрану.

*Дмитро Кулеба,
посол з особливих доручень МЗС України*

ПЕРЕДМОВА

У центрі Європи знову відбувається війна. Після завершення Другої світової війни здавалося, що людство зробило необхідні висновки з допущених помилок, серед яких однією з головних стало заспокоєння агресора, що в результаті спровокувало поширення бойових дій не лише на Європу, але і на весь світ. На жаль, історія нічому не вчить. Парадокс нинішньої ситуації полягає в тому, що масштабні зусилля із дестабілізації ситуації в Україні робить Росія — правонаступниця Радянського Союзу, що був одним із стовпів антигітлерівської коаліції.

Україна стала жертвою гібридної війни, жертвою багато в чому показовою і символічною. Саме на українській території палахкотіли пожежі Першої та Другої світових воєн, саме український народ зазнав величезних втрат в першій половині XX століття, причинами яких були не лише бойові дії, але і Голодомор, організований радянською владою на найвищому політичному рівні. Нашій країні до останнього часу часто дорікали, що в 1991 році незалежність дісталася їй надто легко. Думаю, після 2014 року ніхто не наважиться заявити, що Україна не заслужила своєї незалежності і права на зовнішньополітичне самовизначення.

Гібридна війна — це прагнення однієї держави нав'язати іншій (іншим) свою політичну волю шляхом комплексу заходів політичного, економічного, інформаційного характеру і без оголошення війни відповідно до норм міжнародного права. Події на Євромайдані, Революція гідності, анексія Криму і нагнітання насильства на Донбасі, яке переросло в повномасштабний збройний конфлікт, демонструють, що гібридна війна пов'язана не стільки з окупацією території противника, скільки з прагненням підірвати структуру його управління зсередини, зруйнувати інфраструктуру, придушити волю до опору.

Вашій увазі, шановний читачу, пропонується, можливо, перша спроба проаналізувати причини і характер гібридної війни, розв'язаної Росією проти України. Намагатимусь не лише проаналізувати її передумови та ключові події, а й шукати рецепти перемоги України в цьому непростому і стратегічно важливому для її державного виживання протистоянні.

Як видається, керівництво Росії зробило ставку на гібридну війну як форму вирішення існуючих протиріч на всьому пострадянському просторі. Слова Володимира Путіна про оперативне рішення прийняти Крим до складу Російської Федерації — спроба зробити хорошу міну за поганої гри. Є підстави стверджувати, що Росія готувалася до гібридної війни проти України кілька років, і річ не лише у відповідних публікаціях у вузькопрофільних виданнях¹. Просто саме у 2014 році збіглося кілька обставин, що дало змогу Росії максимально загострити ситуацію на європейському континенті.

Практично відразу після розвалу Радянського Союзу частина російської політичної еліти заговорила про Україну як про «тимчасово втрачену територію». Віддамо належне Борису Єльцину: він зміг стримати подібні настрої, та й економічних підстав для сплеску імперської ідеї на державному рівні в Російській Федерації в 90-х роках ХХ століття не було. Свою роль відіграли ринкові відносини, у які «влетіли» держави пострадянського простору без достатньої амортизації, а також формування нової структури суспільства. Але з приходом у Кремль Володимира Путіна, який не приховував ностальгії за Радянським Союзом, Росія почала «підніматися з колін», причому постійно прагне робити це за рахунок своїх сусідів. Володар Кремля

¹ Герасимов В. Ценность науки в предвидении // ВПК. № 8 (476) за 27 февраля 2013 года: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.vpk-news.ru/articles/14632&gws_rd=cr&ei=jxn7VLzEHcjZU5HjgpgD

прагне домогтися беззастережного домінування Росії на пострадянському просторі, і в цьому випадку відома «формула Бжезінського»¹ про неможливість відновлення могутності Росії без повернення Москвою собі контролю над Україною виступає в ролі додаткового подразника.

Але не будемо гнути кірпу через те, що на нас, українців, звернув увагу сам великий і жакливий Путін. Володимир Володимирович, якому харківські футбольні фанати приклеїли неприємне прізвисько, навряд чи коли-небудь опускався до безпосереднього зіткнення з Україною. І зовсім не тому, що він вважає росіян та українців братськими народами, як про це неодноразово заявляв публічно. Лише одна ілюстрація «братніх відносин»: на території Росії немає жодної української середньої школи, жодної. До чого тут Путін? Путін на українській території веде війну із Заходом, намагаючись довести своїм недавнім партнерам, що з Росією необхідно рахуватися, переконати, що вона має право на виняткові власні інтереси на пострадянському просторі.

Чому для гібридної війни обрана саме Україна? Тут багато що залежить від спрямованості вістря інформаційного удару. Казахстан і Білорусь — партнери Російської Федерації по Євразійському економічному союзу, хоча останнім часом ані Нурсултан Назарбаєв², ані Олександр Лукашенко³ не почувають себе безтурботно спокійними у своїх президентських кріслах. Дії Путіна в 2014 році змусили не лише країни Заходу реагувати на зміни в політиці Кремля, але і потривожили ветеранів президентської

¹ Бжезинский З. Великая шахматная доска: http://www.lib.ru/POLITOLOG/AMERICA/bzhezinskij.txt_with-big-pictures.html

² Назарбаєв Нурсултан Абішевич (1940 р.н.) — казахстанський державний і політичний діяч; перший і єдиний президент Казахстанської РСР (1990–1991). Перший президент Республіки Казахстан (з 1991 року до тепер).

³ Лукашенко Олександр Григорович (1954 р.н.) — білоруський політичний і державний діяч, перший президент Республіки Білорусь (з 1994 року до тепер).

служби на пострадянському просторі. Центральнопівнічні держави Росії атакувати небезпечно — великий шанс мимоволі зачепити інтереси Піднебесної, що вже давно нагадує сплячого Дракона. З Молдовою у Росії немає спільних кордонів, тому її успіхи на шляху євроінтеграції хвилюють Кремль не настільки сильно, як українське бажання повернутися в сім'ю європейських народів, висловлене голосно під час Революції гідності. Дається взнаки і фактор Придністров'я, масштабного замороженого конфлікту на території Молдови, який є потужним інструментом впливу на зовнішню і внутрішню політику країни. Принаймні донедавна це давало змогу утримувати її в орбіті проросійського політичного дискурсу, хоча в 2015 році Росія відмовилася фінансувати потреби Придністров'я¹.

Мабуть, є дві головні причини розв'язування гібридної війни проти України — великі розміри та неререформованість нашої держави. Це фатальне поєднання укупі з наявністю в Росії достатнього обсягу золотовалютних резервів і легіону агентів впливу в українських (і не тільки українських) коридорах влади і бізнесу, що забезпечило стрімке перетворення України з ситуативного союзника Росії на жертву її агресії. Подібні випадки у світовій історії траплялися і раніше, але протистояння найбільшої держави світу і найбільшої країни в Європі привертає до себе увагу. Дозволю собі припустити, що саме цього Путін і домагався, оскільки гіпотетична поразка України може спричинити негативний (ослаблюючий) вплив і справити гнітюче враження не лише на пострадянські країни, але й держави Балтії та Центральної Європи, що стали членами Європейського Союзу і НАТО. Нагадаю: послаблення цих альянсів є стратегічним завданням Російської Федерації.

Перетворення України на державу віктимної поведінки — «заслуга» не лише Віктора Януковича, хоча він доклав до цього чимало зусиль. На жаль, справа не лише в ньому і його колишній всемогутній «Сім'ї», але й у нездатності

¹ <http://www.novayagazeta.ru/news/1691121.html>

кожного з його попередників реформувати суспільні та економічні відносини або хоча б дати відчутний поштовх до змін. Той факт, що четвертий український президент якоїсь миті перестав бути для Кремля «нашим мерзотником», перетворившись на тягар, не применшує відсутності політичної волі до здійснення реформ у попередників Віктора Януковича на посту глави держави. Через цю пасивність, що межує зі злочинною недбалістю, у України сформувався імідж держави, «що не втрачає шансу упустити свій шанс». Можливості для реформування України та реалізації її багато в чому унікального потенціалу були неодноразово втрачені, причому в значно сприятливішій економічній ситуації. Тому сьогодні для нашої країни реформування і виживання стали синонімами. Альтернатива реформам сьогодні — стати залежною державою, зреалізувавши неодноразово артикульовану «російськими друзями» тезу про Україну як *failed state*¹. Звичайно, якщо Україна не хоче бути і надалі європейською глушиною, а то й зовсім втратити суверенітет.

Ще однією важливою причиною, через яку Україна стала об'єктом впливу з боку Росії, була помилкова ставка нашої держави на позаблоковий статус. У критичну для України мить, коли «ввічливі зелені чоловічки» встановлювали контроль над ключовими пунктами Криму, виявилось, що найбільш масштабний міжнародний договір Києва, укладений з Російською Федерацією, є по суті фікцією. Події 2014 — початку 2015 року в Україні стали ілюстрацією відомого гасла «Порятунок потопаючого — справа рук самого потопаючого». І це було б смішно, якби не так сумно.

Росія зробила ставку на «маленьку переможну війну», але на відміну від ХХ століття і бачення міністра внутрішніх

¹ *Failed state* (англ.) — держава, що не відбулася; термін, який застосовують для позначення держави, яка не може підтримувати своє існування як життєздатна політична й економічна одиниця.

справ Російської імперії В'ячеслава Плеве¹, сьогодні використовує сучасні методи впливу на супротивника. Постійними протягом століття залишаються, мабуть, лише імперська ідеологія та непохитна впевненість Кремля у власній непогрішності. Цього разу «маленька переможна війна» повинна відвернути увагу росіян від падіння ціни на нафту, яке кремлівські аналітики, схоже, спрогнозували заздалегідь.

Офіційні російські особи категорично заперечують участь своїх військових у діях на території України, хіба що тільки Володимир Путін визнав, що «референдум» у Криму відбувався «під прикриттям» російських військ. Окрім цього, світ має можливість спостерігати за використанням різноманітних тактик інформаційного впливу, підпорядкованих єдиній меті — формуванню в російському суспільстві образу України як ворога, дипломатичних заяв російських представників на різних рівнях, що дають підстави ставити під сумнів позицію України на міжнародній арені, постачань зброї і військової техніки на територію Донбасу.

Україна дорогою ціною витримала перші удари гібридної війни, зазнаючи при цьому людських, інфраструктурних та іміджевих втрат. Співчуття до нашої країни — позитивний факт, але його недостатньо, щоб забезпечити вплив у сучасному світі, що відповідає українському потенціалу. Тому перемога в гібридній війні для України тісно пов'язана з внутрішніми перетвореннями. Перемогти або добитися гібридного миру на вигідних для себе умовах Україна здатна, тільки змінившись. Інакше гангрена конфлікту на Донбасі постійно загрожуватиме територіальній цілісності та суверенітету нашої країни. Вжити і перемогти — не абстрактне прагнення, а елемент національної ідеї, який є актуальним

¹ Плеве В'ячеслав Костянтинович (1846–1904) — міністр внутрішніх справ і шеф жандармів у Росії. Широко застосовував поліцейський терор, розстріли демонстрацій, каральні експедиції в райони селянських заворушень, заохочував єврейські погроми. Убитий бомбою есером Єгором Сазоновим.

для мільйонів українців, які переживають найдраматичніші моменти не лише в історії країни, але й у власному житті.

ГІБРИДНА ВІЙНА. ДИЯВОЛЬСЬКИЙ ВІНАХІД

Україна перебуває в умовах гібридної війни. Розмитий характер визначення (дефініції) розсіює увагу, не даючи сфокусуватися на ключових напрямках протистояння.

Подібна реакція суспільства — одна з цілей гібридної війни, яку не оголошують, але ведуть. Утім, у нашій державі загинули вже тисячі громадян, країна зазнає величезних інфраструктурних втрат, і сьогодні вибір може бути тільки один — вижити і перемогти.

Війна — звичний стан для людства. Історики підраховали, що за час існування людства пройшло понад десять тисяч війн, а тривалість «вічного миру», який укладався неодноразово, становила в середньому дев'ять років. Тактика з розвитком техніки ставала усе витонченішою, жертв було дедалі більше. XX століття завдяки розвитку засобів комунікації стало переломним в питанні методів\способів ведення воєн, а бойові дії перетворилися на лише одну складову протистояння між різними державами або міждержавними коаліціями. При цьому «лицарські» уявлення про характер бойових дій стрімко відходять на другий план, поступаючись місцем медіа-наповненню і медіа-маніпуляціям довкола безпосередніх результатів бойових зіткнень.

У першій половині XX століття відбулося дві світові війни, в яких загинули десятки мільйонів людей. Було завдано величезної шкоди людству, яке у своєму розвитку призупинилося. З іншого боку, саме подальша гонка озброєнь частково стимулювала прогрес людства у справі освоєння космосу, пошуку альтернативних джерел енергії, забезпечення

ефективних засобів передачі інформації та зв'язку. Військові бюджети провідних країн світу прямо або опосередковано намагалися компенсувати втрати, завдані бойовими діями.

Всесвітньо відомий теоретик воєн Карл фон Клаузевіц¹ називає війну «організованим насильством, що ставить перед собою політичні або соціальні цілі». На його думку, «війна є не лише справжнім хамелеоном, — оскільки вона дещо змінюється в кожному конкретному випадку, — у своєму загальному зовнішньому прояві вона також, унаслідок властивих їй невід'ємних властивостей, є дивною трійцею. Первісні насильство, ненависть і ворожнеча, що розглядаються як сліпі сили природи; гра випадку і можливості, усередині якої вільний по-невірятися творчий дух; і певний елемент субординації як знаряддя політики, що робить її залежною від чистого розуму»².

«Тріада Клаузевіца», всесвітньо визнаного теоретика військового мистецтва, серйозно втратила свою актуальність після Другої світової війни. У цьому немає нічого дивного, оскільки держави практично втратили монополію на ведення війни. Парадоксально, але факт: найпотужніша в міжвоєнній Європі французька армія в 1940 році так і не змогла протистояти натиску Вермахту, а самодіяльні Українська повстанська армія і Народно-визвольна армія Югославії зуміли голосно заявити про себе як про сили, з якими необхідно рахуватися. Хоча обидві армії стояли на різних ідеологічних позиціях і діяли з різним ступенем успіху, проте і Роман Шухевич³, і Йосип Броз Тіто зробили свій внесок у «роздержавлення» війни.

¹ Клаузевіц Карл Філіп Готтліб фон (1780–1831) — прусський офіцер, військовий теоретик і реформатор. Відомий своєю працею «Про війну», у якій розглядає питання стратегії, тактики філософії війни та її цілей, співвідношення моральних та матеріальних ресурсів для перемоги.

² Клаузевиц К. фон. Принципы ведения войны / Пер. с англ. Л. А. Игоревского. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. — С. 30.

³ Шухевич Роман Йосипович (1907–1950) — український політичний і військовий діяч, керівник ОУН (б) і головнокомандувач Українською повстанською армією (УПА) (1943–1950).

Результати Другої світової війни не лише змінили розстановку сил у світі, але і спричинили сплеск національно-визвольних рухів у країнах третього світу. Саме там «тягар білої людини» часто обертався веденням неконвенційних воєн, вірніше, повторенням пройденого колонізаторами, що прагнули зберегти свої заокеанські володіння. З іншого боку, США і СРСР, для яких розпад колоніальної системи надавав можливість переформатування світової політики на свою користь, сприяли непрямым поставкам зброї Ізраїлю, що дало йому змогу успішно протистояти арабським монархіям та здобути незалежність. Москва і Вашингтон раз у раз стикалися у країнах третього світу зі збройним протистоянням без оголошення війни, у режимі «ТАРС уповноважений заявити».

У цьому контексті не зайвим буде використати цитату Карла фон Клаузевіца, який розглядав війну як засіб змусити ворога виконати нашу волю¹. Якщо мета виправдовувала засоби у світовій політиці вже не перше століття, то подібний цинічно-різновекторний підхід до ведення бойових дій відрізнявся певною новизною.

Очевидно, що війна — це не лише безпосередньо бойові дії, але і конкуренція економік, способів життя і мислення правителів, змагання систем державного управління, сутичка потенціалів і протистояння ідеологій. Війна оголює не лише низькі почуття одних людей і штовхає на подвиги і самопожертву інших, але і стає каталізатором процесу реформування або деградації держав, інакше кажучи — вагомо впливає на траєкторію їх розвитку.

Деякі країни не витримують випробування війнами. Нагадаю, що Першу світову війну пережили тільки Британська та Японська імперії, інші — Російська, Німецька, Австро-Угорська, Османська — або розпалися, або зазнали серйозних суспільно-політичних потрясінь. Європейська політична мапа на початку 20-х років XX століття різко відрізнялася

¹ Клаузевиц К. фон. Принципы ведения войны / Пер. с англ. Л. А. Игоревского. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. — С. 30.